

УДК 378.011-051:[75]:75.051

Олександр Тарасенко

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ СТАНКОВОГО ЖИВОПИСУ З МАЙБУТНІМИ ВЧИТЕЛЯМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті обґрунтовується актуальність проблеми, значення творчих здобутків академічної художньої освіти в сучасній системі професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва. Наголошується на необхідності формування якісної академічної художньої освіти та визначається можлива її ефективність, завдяки поглибленому вивченню майбутніми вчителями образотворчого мистецтва станкового живопису, його основних засобів передачі зорових образів – кольору та композиції.

Подано коротку характеристику основних структурних елементів станкового твору. Наголошено на необхідності створення ескізу майбутнього твору. Запропоновано завдання для майбутніх вчителів образотворчого мистецтва з метою опанування кольором та виявлення найбільш вдалого композиційного вирішення твору.

Ключові слова: *станковий живопис, композиція, колір, ескіз, гармонія, ритм, рух, майбутні вчителі образотворчого мистецтва.*

The significance of the creative achievements of academic artistic education in the modern system of professional training of future teachers of Fine Arts has been revealed. The necessity of formation of high-quality academic artistic education and its possible effectiveness is substantiated, due to the study of the main means of transmission of visual images in easel painting – colours and compositions .

The easel painting as one of the types of painting is considered. It is emphasized that easel painting includes works of independent value that can be moved. They are intended for perception in a limited, enclosed space, exhibits in museums and galleries. It is emphasized on the necessity of creating a sketch of the future work, as a pledge of a successful easel composition. It was discovered that a sketch is a work of art created by an artist, an architect of nature for the purpose of its studying.

It is also necessary to train future teachers of Fine Arts to be able to create on the canvas a general colored sound, to seek out the successful combination of colors and their shades. A brief description of the main structural elements of the creation of easel works and the peculiarities of their study with future teachers of Fine Arts are presented. It is emphasized on the need to create a sketch of the future work. The task for future teachers of Fine Arts is to master the colour and reveal the most successful compositional

solution of the work. The author notes that while teaching the future teachers of Fine Arts, a properly coordinated composition should provide the logic of perception of the viewer, the identical logic of the artist's idea development. A brief description of the compositional laws is given – the law of symmetry and asymmetry, equilibrium, the law of rhythm (the rhythmic construction of a composition), the law of statics and dynamics, the law of detecting the visual centre.

It is noted that for the purpose of qualitative training of future teachers of Fine Arts, the ability to identify the means of easel painting of space-spatial structures on the plane; simulate the colour and tone of the represented shapes; create harmonious harmony and artistic and emotional expressiveness of the image should be taken into consideration.

Keywords: *easel painting, composition, color, sketch, harmony, rhythm, movement, future teachers of Fine Arts.*

Удосконалення системи педагогічної освіти, що зумовлене входженням України в Болонський процес, прогнозує необхідність структурних змін в підготовці майбутніх педагогів. Велику роль в цьому процесі відіграє мистецька освіта, що передбачає загальнокультурний розвиток особистості, одним з найважливіших елементів якого є художня культура, що формується через мистецтво, зокрема через образотворче мистецтво. Живопис – вид образотворчого мистецтва, спрямований на передачу зорових образів за допомогою спеціальних засобів; це передача зображення, образу, емоцій на площині фарбами.

Твори станкового живопису сприймаються незалежно від оточення, середовища. Саме вони допомагають художнику показати красу оточуючого світу, своє ставлення до нього.

Станковий живопис – один з найпопулярніших видів живопису серед художників. Допомогти майбутнім вчителям образотворчого мистецтва оволодіти «мовою» станкового твору, вдало користуватися основними засобами створення художньої форми, змісту, вміти їх використовувати на практиці – запорука формування своєї професійної компетенції, якісної передачі художнього досвіду наступним поколінням.

Актуальність проблеми вивчення живопису знайшла своє відображення в науково-теоретичних працях. Велике значення мають дослідження теоретиків мистецтва М. Алпатова, М. Волкова, І. Грабара, Ф. Ковальова, О. Унковського, Б. Раушенбаха, М. Храпковського; художників-педагогів О. Венеціанова, В. Перова, О. Саврасова, В. Маковського, П. Чистякова, В. Поленова; твори художників, майстрів станкового живопису – А. Архіпова, О. Бенуа, В. Васнецова, С. Васильківського, М. Ге, І. Крамського, М. Нестерова, К. Петрова-Водкіна, М. Пимоненка, І. Рєпіна, Т. Шевченка, М. Ярошенка.

Методиці вивчення образотворчого мистецтва зі студентами,

формуванні творчого потенціалу майбутніх вчителів образотворчого мистецтва присвячені праці українських дослідників Л. Бичкової, І. Зязюна, С. Коновець, Л. Масол, І. Мужикової, О. Рудницької, О. Шевнюк, В. Шпильчака та інших.

Узагальнення цих праць уможливило висновок стосовно того, що дослідженню саме станкового живопису, вивченню його основних художніх засобів з майбутніми вчителями образотворчого мистецтва в мистецтвознавчій, педагогічній та методичній літературі приділено мало уваги.

Тому, метою нашої статті є дослідження основних засобів створення художньої форми у станковому живописі – кольору і композиції та розкриття особливостей їх вивчення з майбутніми вчителями образотворчого мистецтва.

Живопис займає виняткове місце серед інших образотворчих мистецтв. Він дозволяє відтворити на площині різнобарв'я світу, його кольорову багатогранність, просторову глибину та світлоповітряне середовище. Науковці розрізняють декілька видів живопису, серед яких станковий живопис займає чільне місце.

Варто зазначити, що станковий живопис включає твори самостійного значення, які можна пересувати, призначені для сприймання в обмеженому, закритому просторі, експонування в музеях. Твори станкового живопису наповнені певним психологізмом, багатством кольорових нюансів і розраховані на близьке, камерне сприйняття.

Слід наголосити, що виражальними художніми засобами для розкриття художньої форми, змісту у станкових живописних творах є колір, малюнок, світлотінь, композиція. Одними з основних вважаємо колір та композицію. Вивчення станкового живопису формує у майбутніх вчителів образотворчого мистецтва здатність передавати форму і колірні відносини у творі, навчав його розуміти, образно бачити і передавати засобами живопису явища дійсності на площині.

Отже, при вивченні станкового живопису майбутнім вчителям образотворчого мистецтва варто приділити увагу головним, на нашу думку, засобам донесення образу до глядача – кольору та композиції. Проте, починати будь-яку творчу роботу, а особливо твір станкового живопису майбутньому вчителю образотворчого мистецтва потрібно з ескізу [1]. Саме в ескізі можна вирішити кольорові та композиційні задачі, які ставить перед собою художник, створюючи станкову композицію. Ескізуючи, майбутні вчителі образотворчого мистецтва повинні вирішувати такі завдання:

- визначення формату майбутнього станкового твору;
- розміщення загальної маси усієї групи предметів у просторі картини;
- визначення пропорційного відношення одного зображення до

іншого;

- визначення композиційного центру;
- світлотіньове вирішення станкової композиції;
- деталювання, не порушуючи цілісності твору.

Ескіз дає орієнтовне уявлення про майбутню завершену роботу. Він виконується відповідно до поставленого завдання – різних жанрів станкової композиції – натюрморту, портрету пейзажу тощо.

Науковці стверджують, що головною ознакою живопису, зокрема станкового живопису, є те, що живопис передусім пов'язаний з фарбами, тобто з кольором – саме це відрізняє його від інших видів образотворчого мистецтва. Колір як засіб художньої виразності є носієм образотворчих якостей живописної станкової композиції [1; 2; 4].

Завдяки світлотіні і кольору, глядач візуально сприймає об'ємну форму, матеріал і просторове розміщення предметів у просторі, відтворюючи у свідомості їх особливості. Колір створює враження достовірності, зримості елементів станкової композиції. За допомогою кольору художник виражає своє відношення до оточуючого світу. Передача зорових образів відбувається у станковій композиції шляхом нанесення кольорових матеріалів на зображувальну площину (стосовно станкового живопису це папір, полотно, дерево тощо) і відтворюється за допомогою колориту.

Майбутні вчителі образотворчого мистецтва повинні пам'ятати, що колорит – поєднання кольорів в станковому живописі, кольорова гармонія в якій досягається певна єдність, цілісність сприйняття. Колоритом художник передає як головну ідею станкової картини, так і викликає певний настрій у глядача.

Отже, для успішного оволодіння станковим живописом майбутнім вчителям образотворчого мистецтва можна запропонувати завдання на створення живописних композицій, де б колористична гама будувалася за такими принципами:

- контрастного зіткнення кольорів які лежать навпроти один одного на кольоровому спектрі;
- кольорової гармонії – зближення кольорів, які лежать близько один до одного у кольоровому спектрі;
- змішаним принципом поєднання кольорів.

Контраст кольорів у станковому творі викликає напругу, чіткість, різкість, гармонія кольорів – лагідність, спокій, мелодію тонів.

Таким чином, слід визнати, що для освоєння живописних основ майбутнім вчителям образотворчого мистецтва потрібно вміти:

- володіти технікою роботи різними живописними матеріалами: акварельними, гуашшю, темперними, олійними фарбами;
- застосовувати пензлі різного розміру;
- володіти основними прийомами роботи фарбами;

- застосовувати в роботі знання з кольорознавства;
- виявляти у творі основні кольорові акценти;
- створювати певний настрій твору за допомогою кольору;
- створювати завершений художній образ.

Також, необхідно навчити майбутніх вчителів образотворчого мистецтва вміти формувати на площині станкової композиції загальне кольорове звучання, відшуковувати вдалі сполучення кольорів та їх відтінків у станковому живописі. Однак, це не означає використання якомога більше колірних сполучень у творі.

Погоджуємося з відомим дослідником, автором художньо-педагогічної системи та методики навчання живопису П. Чистяковим, який наголошував, що варто обмежувати кольорову палітру. Використання невеликої кількості кольорів (не більше трьох – чотирьох) спонукає художника добувати з них все можливе, заставляти думати, винаходити, працювати творчо [2]. Саме так можна створити багатий станковий живопис. При застосуванні ж великої кількості фарб активність творчого пошуку художника притупляється, а зайве змішування багатьох кольорів призводить до глухого, навіть можна сказати «брудного» живопису.

Композиція – наступний засіб виразності у станковому живописі. За твердженням відомого дослідника М. Волкова, композиція це завжди побудова (колірна, лінійна тощо), що виявляє зміст твору, це тлумачення сюжету. Композиція – творча організація картини. Її не можна ототожнювати з розміщенням елементів на полотні [3].

Саме композицією вирішується завдання створення художньої форми, певного образу в картині, в цьому є головна мета пошуків цікавих рішень під час ескізування. Дослідники поняття «композиція» визначають як побудову твору, зумовлену його змістовим наповненням, авторським задумом, художньою цілісністю, досконалістю. Отже, не можна додати, забрати, замінити жоден елемент, не порушивши цілісності не тільки форми твору, а й його змісту. Композиція у станковому живописі «тримає» простір твору, організовує його.

Науковці визначають такі закони, правила та прийоми композиції – симетрії, асиметрії, статички, динаміки, рівноваги, ритму, контрасту, нюансу, тотожності, правило «золотого» перетину, підпорядкування другорядного головному, єдності, новизни, масштабних відношень, композиційного центру тощо [1–5].

Наприклад, вивчення з майбутніми вчителями образотворчого мистецтва правила «золотого» перетину, що засноване на повторенні рівних величин, чергування рівних і нерівних величин в пропорціях допоможе їм в майбутньому створити в станковій картині певний ритмічний ряд, що викличе той чи інший настрій, буде «втягувати» глядача в розглядання композиції. Причому порядок цього «розглядування» передбачений самим художником. Статична симетрія характеризує спокій,

рівновагу, а динамічна – рух, зростання, активність.

До композиційних прийомів відносять, зокрема, використання художником масштабних відношень. Велика фігура людини, тварини, на передньому плані на всю висоту картини, наприклад, і маленькі фігури десь далеко, в просторі картини. Цей прийом дозволяє художнику передати значимість того, що зображено на передньому плані, тобто слугує вираженню певної ідеї, відношення до зображуваного [4].

Знання правил і закономірностей композиції допоможе майбутнім вчителям образотворчого мистецтва зробити станковий твір виразнішими, але студентам варто пам'ятати, що ці знання не повинні бути самоціллю, а лише засобом, що допомагає досягти досконалості у виконанні твору станкового живопису. Композиція утворюється за відчуттям майстра, бо без польоту думки, уяви, фантазії, без натхнення нічого штучно не можна скомпонувати. Проте, ескіз станкової композиції, яка створена на відчутті автора потрібно проаналізувати, застосовуючи правила композиції та тим самим знайти вірний шлях до завершення роботи.

Станковий твір, що має чітку композиційну, структурну організацію легше сприймається і більш зрозумілий глядачу. Майбутні вчителі образотворчого мистецтва повинні знати, що кожен художник станкового живопису постійно винаходить нові прийоми застосування правил композиції задля вираження свого творчого задуму. Це може бути статика чи динаміка, рівновага, чи навпаки порушення рівноваги тощо.

Правильно узгоджена композиція повинна передбачати логіку сприйняття глядача, тотожну логіці розвитку ідеї художника. Це дозволяє передавати оточуючий світ без викривлень та помилок, проте це не повинно бути точне просторове зображення елементів композиції, бо художні задачі, які ставить перед собою художник потребують певних трансформацій [5]. Повноцінний художній твір завжди унікальний і оригінальний.

Композиція, колір, колорит – це ті елементи структури станкового живописного твору, що визначають його емоційне забарвлення, розкривають її ідейну спрямованість, допомагаючи вираженню людських переживань й естетично гармонізуючи твір. Композиція кольору – найвитонченіше з мистецтв, володіння ним дозволило великим художникам створювати справжні шедеври станкового живопису.

Варто відзначити, що колір, композиція, малюнок, світлотінь – засоби створення художньої форми. Форма з усіма своїми засобами, в свою чергу, стає засобом розкриття змісту твору. Єдність художньої форми та змісту і утворює станкову картину, художній твір.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки.

По перше, знання зі станкового живопису допомагають студентам краще розуміти натуру, оточуюче середовище, рефлексії, зміну барв, переходів, нюансів, кольорових тіней. По друге, основні засоби станкового

живопису – колір, композиція допомагають сформувати у майбутніх вчителів образотворчого мистецтва вміння виявляти об'ємно-просторові структури на площині; моделювати кольором та тоном об'єм зображуваних форм; створювати цілісний твір, кольорову гармонію та художньо-емоційну виразність зображення. По третє, завдяки опануванню безмежного спадку академічної художньої освіти, кожен майбутній вчитель образотворчого мистецтва може отримати старт для потужного мистецького злету, формування своєї професійної компетенції.

Перспективним напрямом подальших розвідок вважаємо вивчення майбутніми вчителями образотворчого мистецтва композиції як цілісної структури, методики її викладання на прикладі творів станкового живопису різноманітних жанрів – міфологічного, релігійного, історичного, батального, побутового, натюрморту, пейзажу, портрету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Храпковский М. Б. Письма к начинающему художнику. Москва: Искусство, 1956. 61 с.
2. Чистяков П. П. Письма, записные книжки, воспоминания. Москва: Искусство, 1953. 382 с.
3. Волков Н. Н. Цвет в живописи. Москва: Искусство, 1985. 311 с.
4. Ковалев Ф. В. Золотое сечение в живописи. Київ: Вища школа, 1989. 55 с.
5. Раушенбах Б. В. Геометрия картины и зрительное восприятие. Москва: Азбука-классика, 2002. 14 с.